

МІГРАЦІЙНА ДИНАМІКА В ПОСТКРИЗОВОМУ СВІТІ

Стаття присвячена аналізу глобальних міграційних тенденцій, структурі та особливостям сучасних міграційних переміщень, динаміці та перспективам розвитку руху грошових переказів в умовах стабілізації світового економічного розвитку

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, грошові перекази, безробіття, ОЕСР.

This article is devoted to analyses of the global migration trends, structure and characteristics of contemporary migration movements, dynamics and remittances trends under the world economic stabilization

Keywords: international labor migration, remittances, unemployment, OECD.

Статья посвящена анализу глобальных миграционных тенденций, структуре и особенностям современных миграционных потоков, динамике и перспективам развития движения денежных переводов в условиях стабилизации мирового экономического развития

Ключевые слова: международная трудовая миграция, денежные переводы, безработицы, ОЭСР.

Актуальність теми дослідження. Трудова міграція в світі розвивається сталими темпами на початку ХХІ ст. На темпи її розвитку в

---

* к.е.н., доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

агрегованому вигляді незначною мірою впливають тенденції світової економічної кризи, при цьому динаміка економічного розвитку різних регіонів світу впливає на структуру та динаміку регіональних міграційних процесів, а також регіональні ринки праці. Однак, не зважаючи на значні регіональні відмінності в тенденціях трудової міграції, а також особливостях регіональних міграційних політик, визначення глобальних тенденцій міграції відіграє важливу роль в аналізі наслідків міжнародної міграції для країн-експортерів та країн-імпортерів робочої сили, а також для розвитку світової економіки загалом.

Аналіз останніх публікацій. Міжнародна трудова міграція, стан та динаміка ринку праці в країнах ОЕСР, причини та наслідки досліджувались рядом українських та зарубіжних науковців, серед яких в першу чергу варто виділити Дж. Борхаса, В. Будкіна, А. Вінтерса, А. Гайдуцького, Р. Доббса, С. Дрінквотера, І. Івахнюка, Е. Лібанову, О.Малиновську, С. Метельова, Д. Рату, А. Румянцева, О. Старка, А. Філіпенка, Дж. Флореса, Р. Чамі.

Постановка проблеми. Метою даної статті є визначення ключових тенденцій міжнародної міграції в період нестабільного відновлення глобальної економіки, а також змін в структурі зайнятості в країнах ОЕСР.

Результати дослідження автора. Міграційна статистика міжнародної трудової міграції, в тому разі якщо вона використовується за «номінальним» підходом, суто з точки зору абсолютної кількості мігрантів в світі, не дозволяє зробити коректних висновків щодо значущості міжнародного трудового переміщення для світового економічного розвитку. Для ефективного аналізу міжнародної трудової міграції необхідно аналізувати усі зовнішні ефекти та похідні впливи, які супроводжують не лише переміщення осіб між країнами та регіонами світу, але й фінансові наслідки міграції, які проявляються в притоці

грошових переказів до країн походження мігрантів, а також у використанні інвестиційного потенціалу міграційних переказів

В світі в 2013 р. нараховувалось понад 230 млн. міжнародних мігрантів, а також понад 700 млн. внутрішніх мігрантів. Якщо ж говорити про кількість осіб, які є опосередковано залученими або ж знаходяться під впливом міграційних процесів, наприклад, є реципієнтами грошових переказів, залученні в трансфері технологій або вмінь мігрантів, то показники охоплення міграцією в світі є значно більшими [2].

Понад 40% мігрантів в світі рухаються по напрямку з Півдня на Північ. Близько однієї третини мігрантів в світі переміщуються в рамках потоків Південь-Південь (реальна величина міграційних потоків по цьому напрямку може бути вищою, зважаючи на відносно більшу недосконалість міграційної статистики в менш розвинених країнах Півдня), а 22% мігрантів переміщуються в рамках міграційних коридорів Північ-Північ. Показник міграції з Півночі на Південь складає лише 5%, однак дана величина має стабільну тенденцію до приросту. Водночас, абсолютні величини та розподіл міграційних величин між регіонами Півночі та Півдня залежать від розподілу країн по вищенаведеним категоріям [1]. Все це вказує на неоднорідність міжнародної трудової міграції, а також на появу нових регіональних центрів притоку робочої сили в країнах Півдня.

Потоки грошових переказів мігрантів до країн, що розвиваються в 2013 р. очікуються на рівні 414 млрд. дол. США, що на 6,3% перевищує показники 2012 р., а до 2016 р. даний показник очікується на рівні 540 млрд. Загальна кількість грошових переказів в світі досягла в 2013 р. 550 млрд. дол. та перевищить 700 млрд. в 2016 р. Грошові перекази втричі перевищують Офіційну допомогу розвитку, а також обсяги портфельних інвестицій до країн, що розвиваються. В 14 країнах грошові перекази перевищують обсяги валютних резервів, а також складають принаймні половини їх резервів в 26 країнах, що розвиваються. Так, в Таджикистані грошові перекази перевищують валютні резерви в 11 разів, в Екваторі та

Судані – в 2 рази, Єгипті – 1,6 разів, Сальвадорі та Пакистані – 1,4 рази [2]. Зважаючи на те, що золотовалютні резерви України в грудні 2013 р. склали 18,8 млрд. дол. [4], обсяг річних грошових переказів мігрантів для України становить майже 50% резервів, а отже значення міжнародної трудової міграції для нашої держави має визначальне значення, яке по своєму впливу на сьогоднішній день поступається лише міжнародній торгівлі та відчутно перевищує показники надходжень інших валютних надходжень, в т.ч. і ПШ.

Найбільшими реципієнтами грошових переказів в 2013 р. виступали Індія (71 млрд.), Китай (60 млрд.), Філіппіни (26 млрд.), Мексика (22 млрд.), Нігерія (21 млрд.) та Єгипет (20 млрд.). Україна з показником в 9 млрд. дол. входить до переліку 9 ключових одержувачів грошових переказів. Водночас, найбільшу залежність від грошових переказів демонструють ті країни, де частка грошових переказів в структурі ВВП є найбільшою. До таких країн відносять Таджикистан (48%), Киргизія (31%), Лесото та Непал (25%) а також Молдова (24%)[2]. Загалом, залежність даних країн від грошових надходжень з-за кордону є стабільною впродовж останніх років.

Швидкий приріст грошових переказів є загальносвітовою тенденцією за виключенням Латинської Америки, де ключовою регіональною тенденцією виступало скорочення грошових переказів до Мексики. Зважаючи на те, що понад три чверті від грошових переказів отримуються країнами Латинської Америки та Карибського басейну від США, дані країни є значною мірою залежними від циклічності розвитку економіки США. Натомість, джерела отримання грошових переказів для країн Східної Азії та Південної Азії є диверсифікованими, що надає високі можливості для відновлення потоків грошових переказів після глобальної фінансової кризи. В Європі та Центральній Азії багато країн відправляють значну кількість мігрантів до Росії, яка виступає регіональним центром

притоку трудових мігрантів, при цьому, роль інших країн, в тому числі Західної Європи, є відчутно нижчою [2].

Зважаючи на залежність Росії та країн Перської затоки від ситуації на ринку нафти, коливання вихідних грошових переказів з цих країн значною мірою залежить від варіативності цін на нафту на світовому ринку. В Південній Азії грошові перекази є вагомим засобом підтримки платіжних балансів, а в Бангладеш, Непалі, Пакистані та Шрі-Ланці грошові перекази перевищують величини національних золотовалютних резервів. Всі ці країни (в першу чергу Пакистан) запровадили різні програми по стимулюванню притоку грошових переказів. В Індії поступлення від грошових переказів перевищують експортні доходи ІТ сектора [2].

В регіоні Близького Сходу та Північної Африки в 2012-2013 рр. спостерігаються значні обсяги примусової міграції, в наслідок воєнних конфліктів. Так, 2 млн. сирійців перемістились до сусідніх країн в якості біженців. Це призвело також і до зміни в структурі грошових переказів, хоча, зважаючи на політичну нестабільність, достовірних даних про абсолютні показники грошових надходжень немає, за оцінками Світового Банку [2], показники притоку грошових переказів зросли у порівнянні з 2010 р., коли вони становили 1,6 млрд. дол., що є ознакою контрциклічності грошових переказів, які зростають за умов економічної чи політичної нестабільності. Грошові перекази до Єгипту потроїлись за період з 2009 по 2013 рр. та становили 20 млрд. дол. [2], що є вагомим прикладом контр циклічності грошових переказів мігрантів.

На сьогодні, незважаючи на численні ініціативи по зменшенню собівартості переказів коштів мігрантами, середня вартість грошових переказів (за основу береться переказ коштів величиною 200 доларів США) демонструвала лише незначне скорочення і, загалом, стабілізувалась на позначці в 9% від величини переказу. Найдорожчі перекази фіксуються в регіоні Африки на південь від Сахари (12%), а також в Східній Азії (9%),

найдешевші – в Східній Європі та Центральній Азії. Сталість високої вартості грошових переказів не відповідає сучасним тенденціям вдосконалення технологій та зменшення інформаційних витрат [2]. Причиною таких тенденцій залишається значна зарегульованість фінансового ринку в країнах призначення грошових переказів, а також монополізація ринку банківських послуг.

Вартість міграційного переміщення для робітників залишається значною. До складу витрат на міграційних рух відносять оплату комісійної винагороди рекрутинговій компанії, медичне страхування, підготовка документів для переїзду. Робітник з Бангладеш витрачає від 1,935 тис. дол. до 3,870 тис. дол. задля отримання низькокваліфікованої роботи на Близькому Сході. Дана величина в 2,5-5 разів перевищує показники ВВП на душу населення в Бангладеш. Для індонезійських робітників в домашньому секторі в Гонконзі середні витрати по найму перевищують п'ять місячних заробітних плат, а аналогічні витрати непальських робітників сектора будівництва в країнах Перської Затоки складають шість місячних заробітних плат [2]. Висока вартість трансакційних витрат при міграції, поряд з обмежуючою імміграційною політикою країн призначення, залишається одним з ключових факторів, що обмежують міжнародну трудову міграцію на сучасному етапі.

Бажання роботодавців оплачувати витрати на переїзд робітників значною мірою залежить від півня кваліфікації працівника. Якщо у випадку висококваліфікованих робітників роботодавці беруть на себе такі витрати, то низько- та некваліфіковані робітники змушені самостійно вирішувати проблеми їх покриття за рахунок своїх збережень або ж використовуючи механізм оплати за рахунок майбутніх доходів від працевлаштування. На такий стан речей не впливають ні положення міжнародних конвенцій, ні положення національного законодавства ряду країн (в т.ч. і українського), які вимагають саме роботодавців брати на себе усі додаткові витрати з працевлаштування своїх майбутніх робітників [2].

Дана тенденція укріплюється і розширюється серед розвинених країн світу, серед яких зберігається тенденція до пріоритетного залучення висококваліфікованої робочої сили під час глобальної економічної кризи.

Для малозабезпеченої частини робітників вагому роль також відіграють витрати на отримання віз для можливості виїзду закордон. Наприклад, середня вартість основного типу робочої візи в США (тип H1B) складає 215 дол., однак, для лікаря з Танзанії її вартість складатиме 690 дол., що сягає 113% від ВВП на душу населення в цій країні. Також заслуговує на увагу той факт, що аналогічні візи для громадян США в інших країнах є значно дешевшими [2]. Вартість віз є одним з відображень та інструментів реагування країни на притік певних типів мігрантів в країну.

Китай залишається найбільш вагомою країною походження для іммігрантів в ОЕСР впродовж останніх 10 років. З показником в 530 тис. мігрантів до країн ОЕСР в 2011 р., вагова частка Китаю в структурі імміграції до країн ОЕСР складає 10%. Незважаючи на вагомий абсолютний показник, частка Китаю в загальній імміграції є відчутно нижчою ніж його вагова частка у загальній структурі населення світу (19%). Дана тенденція є характерною для більшості країн з високими показниками населення, які мають тенденцію до більш низького відносного залучення до глобальних міграційних процесів, даний зв'язок не є суттєвим чином пов'язаним з рівнем економічного розвитку країни походження міграції, що підтверджують приклади таких країн як Індія, Японія, США, Нігерія та Індонезія. Більш вагому роль в переміщенні робочої сили в даних країн відіграє внутрішня міграція, оскільки ринки праці в таких країнах є більшими як за обсягами так і за диверсифікацією попиту на різні спеціальності робітників, що є вагомим чинником еміграції в малих країнах (географічна ізоляція, менші можливості зайнятості або інших форм економічної міграції) [3].

До винятків із загального правила в даному випадку відносяться Мексика та Філіппіни. Для Мексики характерним є зростання обсягів міграції, що обумовлювалось географічною наближеністю до США з відчутно переважаючим рівнем доходів на душу населення, а також значними можливостями ринку праці цієї країни абсорбувати додаткову кількість робочої сили з Мексики, яка виступає основним джерелом іммігрантів для США. У випадку з Філіппінами дається в знаки особливість міграційної політики цієї країни, яка направлена на підготовку в країні фахівців тих спеціальностей та вмінь, які є необхідними для ринків праці приймаючих країн [3].

Більш високі показники міграції до країн ОЕСР спостерігаються переважно в тих країнах, громадяни яких мають можливість мігрувати без обмежень в рамках Європейського Союзу, зокрема, з Румунії, Болгарії, країн Балтії, а також країни, що входять до інших об'єднань з безвізовим пересуванням, такі як Нова Зеландія та ряд островів в Тихому океані (такі як Самоа та Того, жителі яких мають право безвізового в'їзду до Нової Зеландії). Незважаючи на економічну кризу в ЄС, показники імміграції та еміграції в даному регіоні залишаються одними з найвищими в світі. Більш високими показниками еміграції до країн ОЕСР ніж в нових країн членів ЄС можуть характеризуватись лише невеликі острівні країни, на кшталт, Кабо-Верде, Домініки або Ямайки [3].

Хоча імміграція в 2010-2011 рр. і відновлювалась після спаду в 2009 р., однак, її показник все ще залишався нижче пікового показника 2007 р., при цьому дана ситуація є характерною як для еміграції з країн, що не є членами ОЕСР, так і для країн ОЕСР. Водночас, еміграція з ряд країн, таких як Китай, Індія, США та Пакистан знаходиться вище показників 2007 р. Незважаючи на значне скорочення у вільному руху робочої сили з початком економічної кризи, міграція з Європи впродовж першої декади XXI ст. зростає. Розширення ЄС значною мірою сприяло високому рівню

міграції в Європі, яка продовжувалась навіть з початком економічної нестабільності [3].

Головним чином, безробіття серед мігрантів під час економічної кризи стало характерним явищем в секторі будівництва (відбулось скорочення 853 тис. робочих місць в США та 474 тис. в Європі в 2007-2012 рр.). При цьому, в наслідок кризи в секторі будівництва постраждали не лише мігранти, але й місцеві жителі. Якщо в абсолютному вираженні втрати робочих місць як в Європі, так і в США серед місцевих жителів (2,5 та 2,1 млн. робочих місць, відповідно) значно перевищували показники «міграційних втрат», то у відносному вираженні, відчутно більшою мірою постраждали мігранти у секторі будівництва в США, ніж іноземні робітники в Європі. Показники втрат робочих місць мігрантами в інших секторах були менш диспропорційними до їхньої участі на ринку праці, та загалом вписувались в загальну картину участі мігрантів на ринках праці приймаючих країн. Так, скорочення робочих місць в промисловому секторі в Європі складало в 2007-2012 рр. 113 тис. робітників серед мігрантів та 2,5 млн. серед місцевих жителів. В тих секторах економіки США, які приймали значну частку висококваліфікованої робочої сили також спостерігалось пониження попиту на робітників, наприклад, 89 тис. працівників-мігрантів втратили роботу в секторі фінансів, що складало 20% від загальної кількості звільнень в цьому секторі [3].

Окремі сектори економік розвинених країн продовжували найм, а часом і демонстрували приріст зайнятості. Так, найбільш кількість додаткової іноземної робочої сили в Європу абсорбував ринок послуг. 218 тис. робочих місць для мігрантів було створено в 2007-2012 рр. а Європі в якості домашньої прислуги, 175 тис. у сфері освіти, при чому останній сектор характеризувався значним приростом в порівнянні з докризовим періодом, при чому на мігрантів припадало 28% від загального приросту зайнятості в секторі. Також відзначалось зростання в секторі охорони

здоров'я (117 тис. приросту серед мігрантів та 551 тис. – серед місцевих жителів) [3].

В США найбільша частка розширення ринку припадала на професійні та технічні послуги, де 235 тис. нових створених робочих місць серед мігрантів складала половину від загального приросту робочої сили в країні. Вагому роль в прирості зайнятості на ринку праці США відіграє сфера послуг з охорони здоров'я (додатково створено 232 тис. робочих місць), зайнятість в закладах громадського харчування (139 тис.) та інші сектори [3].

Довготермінове безробіття збільшилось впродовж кризи в багатьох країнах ОЕСР, дана тенденція була характерна як для іноземців, так і для місцевих жителів. Частка довготермінового безробіття в загальній структурі безробіття серед осіб іноземного походження в країнах ОЕСР зросла з 33 до 4% за період з 2008 по 2012 рр. В переважній більшості країн ОЕСР довготермінове безробіття складає понад одну третину від загального безробіття мігрантів, а в таких країнах як Ірландія, Естонія, Словенія, Німеччина та Греція – понад половину кількості безробітних [3].

Висновки. На сьогодні не можна говорити про однонаправленість потоків міжнародної трудової міграції, оскільки умовний рух з бідного Півдня до багатой Півночі припадає менше половини загальної кількості міжнародної міграції, натомість вагомими тенденціями виступають зростаюча динаміка міграції в рамках країн Півдня, що в першу чергу обумовлено значною диференціацією економічного розвитку в цих країнах, що призводить до створення додаткових економічних стимулів для міграції, а, відповідно, і формує нові центри притягання робочої сили. Рух мігрантів, переважно висококваліфікованих з розвинених країн до країн, що розвивається, незважаючи на свою досить значну динаміку, на даному етапі не становить вагомий частки на міжнародному ринку праці.

Грошові перекази впродовж усього XXI ст. залишаються одним з найбільш динамічних та стабільних сегментів міжнародних економічних

відносин, впливаючи на зростання добробуту в країнах походження міграції. Як в абсолютних, так і у відносних значеннях, темпи приросту грошових переказів значно випереджають приріст міжнародної трудової міграції. Грошові перекази за обсягами значно перевищують Офіційну допомогу розвитку, а також в багатьох країнах виступають в ролі ключового джерела надходження іноземної валюти. Для окремих країн значення міграції та грошових переказів є критичним для функціонування економіки, заважаючи на те, що річні грошові надходження від мігрантів перевищують обсяги золотовалютних резервів країн. Хоча і не критичну, але вагому роль відіграють грошові перекази і для України, де річні грошові перекази сягають майже половини золотовалютних запасів України.

В країнах ОЕСР ключовою країною-постачальником трудових мігрантів виступає Китай, хоча його потенційна роль в якості постачальника трудових мігрантів на світовому ринку праці є відчутно вищою, ніж це спостерігається на поточному етапі. Загалом, даний випадок вписується в загальну тенденцію для великих країн, які більшою мірою характеризуються внутрішньою, а не міжнародною трудовою міграцією. Для країн ОЕСР, особливо в рамках регіону Європи, характерними є також зростаюче значення імміграції з нових країн членів ЄС, а самі абсолютні показники імміграції лише виходять на рівень до кризового 2007 р.

Світова економічна криза значною мірою вплинула на зайнятість в розвинених країнах світу, особливо значного спаду зазнали ті сектори економіки, де було більшою мірою зайняті мігранти, зокрема, будівництво. Однак, деякі сфери економіки, зокрема в секторі послуг, продовжували генерувати нові робочі місця, причому, якщо в країнах ЄС до таких секторів відносились переважно хатні роботи, а також сектор освіти, то в США найбільшу частку приросту зайнятості взяв на себе сектор технічних послуг, а також сфера послуг з охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. World Migration Report 2013/ International Organization for Migration // [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/wmr2013/en/WMR2013_Overview_EN_final.pdf
2. Migration and Remittance Flows: Recent Trends and Outlook, 2013-2016 // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1288990760745/MigrationandDevelopmentBrief21.pdf>
3. International Migration Outlook 2013/ OECD // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/els/mig/imo2013.htm>
4. Золотовалютні резерви НБУ різко скоротилися /УНІАН // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/609988-zolotovalyutni-rezervi-dali-skorochuyutsya.html>
5. International migration and the economic crisis: understanding the links and shaping policy responses / OECD // [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/els/mig/46292981.pdf>